

De Gouden Eeuw

Heel rijk in een tijd van oorlog

De 17^e eeuw, van 1600 tot 1700, wordt in Nederland ook de 'Gouden Eeuw' genoemd. Nederland, en zeker Amsterdam, waren in die tijd heel erg rijk. Amsterdam was het centrum van de wereldhandel¹: uit de hele wereld kwamen producten naar Amsterdam, en deze producten werden ook weer naar heel veel landen verkocht. En Amsterdam was ook het financiële centrum: er werd veel geld geleend en ook veel geld gebruikt voor de handel. Ook voor de wetenschap² en de kunsten (bijvoorbeeld voor schilders als Rembrandt) was Amsterdam een belangrijk centrum. Maar in dezelfde tijd was Nederland in oorlog met de koning van Spanje. Hoe kon Nederland in een tijd van oorlog zo rijk worden?

Aan zee

Één reden voor het succes van de Nederlandse economie was dat Nederland op een fantastische plek lag: aan de Noordzee. Je kunt met schepen makkelijk naar het Oosten en terug (bijvoorbeeld naar Zweden, Denemarken en Polen), maar ook naar het Zuiden: naar Spanje en Portugal. De Nederlanders kwamen dus overal, en kochten en verkochten hout, ijzer, vis en graan uit het Noorden en Oosten, en wijn en zout uit het Zuiden. In het begin van de oorlog veroverde³ Spanje veel land in Nederland, maar later kreeg Nederland weer de controle over het gebied van de rivieren. Via schepen op de Rijn⁴ kon Nederland weer handelen met Duitsland.

De Nederlanders kwamen overal...

De zeeroutes in de Gouden Eeuw

VOC

In 1602 werd de VOC opgericht⁵, de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Handelaren in Holland en Zeeland legden hun geld bij elkaar. Met dat geld werden schepen gebouwd. De schepen voeren naar Afrika en Azië. Daar kochten de Hollandse handelaren onder andere peper, koffie, thee en suiker. Producten die in Europa niet voorkwamen⁶ en die veel geld waard waren. Maar de VOC verdiende ook veel geld met de handel tussen landen in Azië. Ze kochten bijvoorbeeld opium en verkochten dat weer in China en Indonesië.

De handelaren in Amsterdam werden zo rijk dat ze prachtige huizen konden laten bouwen. De nu wereldberoemde⁷ grachten werden gegraven. Aan deze grachten lieten de handelaren hun stadspaleizen bouwen.

De 'Gouden Bocht' in de Herengracht. Daar woonden de rijkste mensen.

Nieuwe mensen, nieuwe techniek en een moderne economie

Er waren ook andere redenen voor het succes van Nederland. Er was bijvoorbeeld meer tolerantie⁸ voor verschillende godsdiensten en voor nieuwe ideeën van de wetenschap. Daardoor kwamen veel rijke mensen en wetenschappers naar Nederland. Hugenoten⁹ en Portugese en Spaanse joden waren welkom in Amsterdam, zeker als ze veel geld meebrachten. En toen Spanje het Zuiden van Nederland veroverde kwamen ook veel rijke mensen vanuit Antwerpen, dat toen de rijkste stad van Nederland was, naar Amsterdam.

Ook in de techniek had Nederland een voorsprong¹⁰ op andere landen. De molens waren misschien wel de eerste fabrieken. Zo kon bijvoorbeeld hout gezaagd worden voor de schepen. De Nederlandse schepen waren veel moderner dan de schepen van andere landen. Dat was niet alleen belangrijk voor de handel, maar ook voor de oorlog: Spanje en Nederland vochten niet alleen op het land, maar ook vaak op zee.

Een houtzaagmolen

Model van een VOC-schip

De economie was in Nederland ook veel moderner. In andere landen was de adel¹¹ de baas. Zij verdienden zelf vaak geen geld, maar leefden van het geld dat andere mensen, bijvoorbeeld boeren, voor hen verdienden. De handel vonden ze niet interessant.

Maar Nederland was een republiek, en in Amsterdam waren de burgers¹² zelf de baas. Er was er een grote financiële markt: de 'Beurs van Amsterdam'. Je kon gemakkelijk geld lenen als je een nieuw bedrijf of een nieuwe handel wilde starten. Zo gebruikten de handelaren het geld dat ze verdienden om nóg meer geld te verdienen. Ze werden dus steeds rijker.

De 'Beurs van Amsterdam'

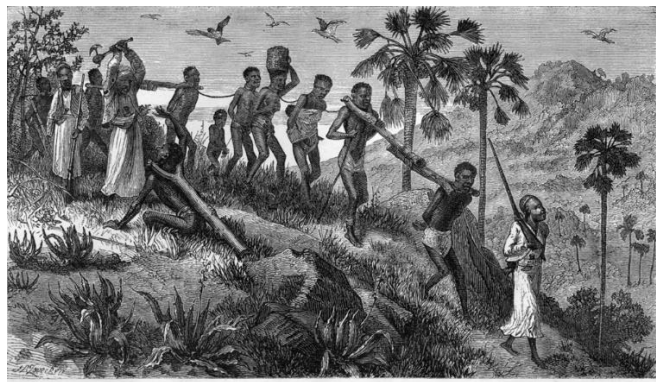
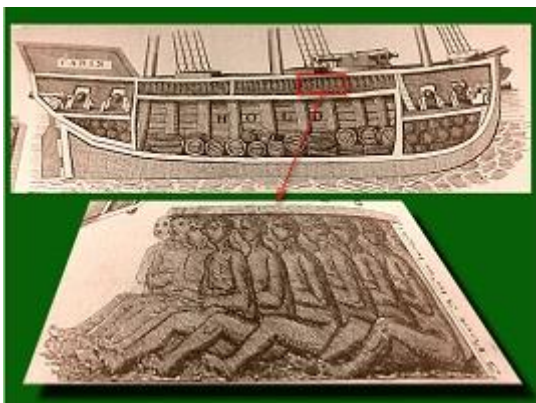
Armoede, oorlog en slavenhandel

De 'Gouden Eeuw' was voor veel mensen ook een tijd van honger, armoede en ellende¹³. In Amsterdam woonden natuurlijk ook veel arme mensen. En in de oorlog met Spanje stierven veel mensen. De mensen die op de schepen van de VOC naar Azië werkten, werden vaak ziek en gingen dood. De reis kon wel 12 maanden duren, en het eten was ongezond en het drinkwater vies.

Maar in Afrika, Azië en Zuid-Amerika vielen de meeste slachtoffers¹⁴. De VOC mocht voor Nederland oorlog voeren, en deed dat ook vaak. Zo veroverden de Nederlanders koloniën¹⁵ in Azië en Zuid-Amerika.

Jan Pieterszoon Coen werkte voor de VOC in Azië, en vermoordde bijvoorbeeld op de Banda-eilanden in Indonesië bijna alle 15.000 mensen die daar woonden. Dat deed hij omdat de Banda-eilanden de enige plaats op de wereld waren waar nootmuskaat¹⁶ werd verbouwd. Met nootmuskaat kon je dus veel geld verdienen. Maar de Bandanezen verkochten de nootmuskaat ook aan Engeland en Portugal. Dus besloot Coen ze te vermoorden.

Ook met mensenhandel verdienden de Nederlanders veel geld. In Afrika kochten de Nederlanders slaven, en brachten ze op schepen naar de koloniën in bijvoorbeeld Brazilië en Suriname. Daar werden de slaven verkocht en moesten ze heel hard werken voor de producten waar de handelaren zo rijk mee werden. In totaal werden meer dan 550.000 mensen uit Afrika als slaven naar Noord- en Zuid Amerika gebracht.

De reis op een slavenschip was zo zwaar dat veel mensen al tijdens de reis doodgingen. Ook op de plantages was het leven erg zwaar.

Wil je meer informatie over de VOC? Kijk dan eens naar deze video van SchoolTV:
<https://schooltv.nl/video/popup/de-route-van-de-voc-een-reis-vol-gevaren/#autoplay>

Of kijk bijvoorbeeld op de website van het Scheepvaartmuseum:
<https://www.hetscheepvaartmuseum.nl/>

Woordenlijst bij de 'Gouden Eeuw'

1. de handel : het kopen en verkopen van producten
2. De wetenschap : het zoeken naar kennis om de wereld te begrijpen; in de tijd van de Gouden Eeuw waren bijvoorbeeld Galileo Galilei, René Descartes, Christiaan Huygens en Antoni van Leeuwenhoek bekende wetenschappers. Wil je meer weten? Kijk dan naar deze video: <https://schooltv.nl/video/wetenschap-in-de-gouden-eeuw-onderzoek-en-ontdekkingen/>
3. land veroveren : land in een oorlog van de andere partij afpakken
4. de Rijn : een rivier die begint in Zwitserland en ook door Duitsland en Nederland loopt
5. oprichten : een organisatie officieel starten (vaak met een officieel document)
6. voorkomen : daar te vinden zijn
7. wereldberoemd : over de hele wereld zijn ze bekend
8. de tolerantie : dat je accepteert dat mensen verschillend zijn en toch in vrede moeten kunnen samenleven
9. Hugenoten : Franse protestanten. In 1572 werden in Parijs 10.000 Hugenoten vermoord; in 1685 werd hun geloof in Frankrijk officieel verboden.
10. de voorsprong : dat je vóór de anderen al iets weet of kan, dat je beter bent of (in de sport) meer punten hebt.
11. de adel : mensen van een familie die van de koning een titel hebben gekregen: bijvoorbeeld prins, hertog of graaf. Het zijn rijke en machtige mensen. Ze hebben land, en kunnen boeren voor hen laten werken. Ook kunnen ze belasting laten betalen.
12. de burgers : de mensen die in een stad of in een land wonen.
13. de ellende : dat je (veel) pijn, verdriet, ziekte en/of dood in je leven kent
14. het slachtoffer : de persoon die doodgaat, ziek wordt of op een andere manier problemen krijgt door een situatie
15. de kolonie : land buiten Europa dat veroverd wordt en dan gebruikt wordt om het eigen land rijker te maken. Nederland had in de 'Gouden Eeuw' veel koloniën in Azië, Afrika en (Zuid-)Amerika
16. nootmuskaat : een specerij: het poeder dat gemaakt is van een noot van een muskaatboom. Het wordt vaak gebruikt bij groente, maar ook bij koek en gebak.

Oefening 1

- 1. Waardoor werd Nederland in de 'Gouden Eeuw' zo rijk?**
  - A** Door het goud van Spanje te stelen.
  - B** Door de internationale handel en de koloniën.
  - C** Doordat Antwerpen de rijkste stad van Europa was.

- 2. Waarom was het belangrijk om weer controle te krijgen over de rivieren?**
  - A** Zo konden ze beter oorlog voeren tegen Spanje.
  - B** Om voedsel en water naar Amsterdam te kunnen brengen.
  - C** Voor de handel met Duitsland.

- 3. Hoe kon Nederland zo rijk worden in een tijd van oorlog? (er zijn meer antwoorden goed)**
  - A** Nederland ligt op een prima plaats voor de internationale handel.
  - B** Er kwamen veel toeristen naar de Amsterdamse grachten.
  - C** Door de tolerantie kwamen veel rijke mensen en wetenschappers naar Nederland.
  - D** Nederland was technisch en economisch een erg modern land.
  - E** De Nederlandse adel vroeg veel belasting van de boeren.
  - F** Nederlanders waren altijd eerlijk en vriendelijk tegen mensen in Afrika en Azië, en behandelden ze met respect.
  - G** Door de koloniën in Azië, Afrika en Amerika.

- 4. Waarom was de economie in Nederland zo modern?**
  - A** De economie was niet in handen van de adel, maar van de handelaren.
  - B** In Nederland stonden veel fabrieken die nieuwe producten maakten.
  - C** De Nederlandse adel was erg modern en vond de handel interessant.

- 5. Waarom vermoordde Jan Pieterszoon Coen bijna alle mensen op Banda?**
  - A** De mensen op Banda waren geen Christenen.
  - B** De mensen op Banda wilden geen nootmuskaat meer verbouwen.
  - C** De mensen op Banda verkochten de nootmuskaat ook aan andere landen.

Oefening 2

Wat hoort bij elkaar? Zet het goede nummer in het vakje.

1. de adel	☐	het accepteren van verschillen tussen mensen
2. de wetenschap	☐	mensen met een titel, bijvoorbeeld graaf of prins
3. de tolerantie	☐	afpakken van de andere partij
4. veroveren	☐	het zoeken naar kennis over de wereld
6. de handel	☐	officieel starten
7. oprichten	☐	pijn, ziekte, verdriet, dood
8. de ellende	☐	kopen en verkopen
9 voorkomen	☐	daar te vinden zijn

Oefening 3

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

wereldhandel – gebied - veroverde – oorlog – reden – kunsten – zeker

Heel rijk in een tijd van _____

De 17^e eeuw, van 1600 tot 1700, wordt in Nederland ook de 'Gouden Eeuw' genoemd. Nederland, en _____ Amsterdam, waren in die tijd heel erg rijk. Amsterdam was het centrum van de _____: uit de hele wereld kwamen producten naar Amsterdam, en deze producten werden ook weer naar heel veel landen verkocht. En Amsterdam was ook het financiële centrum: er werd veel geld geleend en ook veel geld gebruikt voor de handel. Ook voor de wetenschap en de _____ (bijvoorbeeld voor schilders als Rembrandt) was Amsterdam een belangrijk centrum. Maar in dezelfde tijd was Nederland in oorlog met de koning van Spanje. Hoe kon Nederland in een tijd van oorlog zo rijk worden?

Aan zee

Één _____ voor het succes van de Nederlandse economie was dat Nederland op een fantastische plek lag: aan de Noordzee. Je kunt met schepen makkelijk naar het Oosten en terug (bijvoorbeeld naar Zweden, Denemarken en Polen), maar ook naar het Zuiden: naar Spanje en Portugal. De Nederlanders kwamen dus overal, en kochten en verkochten hout, ijzer, vis en graan uit het Noorden en Oosten, en wijn en zout uit het Zuiden. In het begin van de oorlog _____ Spanje veel land in Nederland, maar later kreeg Nederland weer de controle over het _____ van de rivieren. Via schepen op de Rijn kon Nederland weer handelen met Duitsland.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

opium – wetenschap - voorkwamen – voeren - opgericht – gegraven - verschillende

VOC

In 1602 werd de VOC _____, de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Handelaren in Holland en Zeeland legden hun geld bij elkaar. Met dat geld werden schepen gebouwd. De schepen _____ naar Afrika en Azië. Daar kochten de Hollandse handelaren onder andere peper, koffie, thee en suiker. Producten die in Europa niet _____ en die veel geld waard waren. Maar de VOC verdiende ook veel geld met de handel tussen landen in Azië. Ze kochten bijvoorbeeld _____ en verkochten dat weer in China en Indonesië.

De handelaren in Amsterdam werden zo rijk dat ze prachtige huizen konden laten bouwen. De nu wereldberoemde grachten werden _____. Aan deze grachten lieten de handelaren hun stadspaleizen bouwen.

Nieuwe mensen, nieuwe techniek en een moderne economie

Er waren ook andere redenen voor het succes van Nederland. Er was bijvoorbeeld meer tolerantie voor _____ godsdiensten en voor nieuwe ideeën van de _____. Daardoor kwamen veel rijke mensen en wetenschappers naar Nederland. Hugenoten en Portugese en Spaanse joden waren welkom in Amsterdam, zeker als ze veel geld meebrachten. En toen Spanje het Zuiden van Nederland veroverde kwamen ook veel rijke mensen vanuit Antwerpen, dat toen de rijkste stad van Nederland was, naar Amsterdam.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

molens - voorsprong - vchten – republiek – boeren - adel – financiële

Ook in de techniek had Nederland een _____ op andere landen. De _____ waren misschien wel de eerste fabrieken. Zo kon bijvoorbeeld hout gezaagd worden voor de schepen. De Nederlandse schepen waren veel moderner dan de schepen van andere landen. Dat was niet alleen belangrijk voor de handel, maar ook voor de oorlog: Spanje en Nederland _____ niet alleen op het land, maar ook vaak op zee.

De economie was in Nederland ook veel moderner. In andere landen was de _____ de baas. Zij verdienden zelf vaak geen geld, maar leefden van het geld dat andere mensen, bijvoorbeeld _____, voor hen verdienden. De handel vonden ze niet interessant.

Maar Nederland was een _____, en in Amsterdam waren de burgers zelf de baas. Er was er een grote _____ markt: de 'Beurs van

Amsterdam'. Je kon gemakkelijk geld lenen als je een nieuw bedrijf of een nieuwe handel wilde starten. Zo gebruikten de handelaren het geld dat ze verdienden om nóg meer geld te verdienen. Ze werden dus steeds rijker.

Vul de woorden in. Kies uit deze woorden:

ellende – stierven - koloniën – vermoordde – besloot - slavenhandel – voeren

Armoede, oorlog en _____

De 'Gouden Eeuw' was voor veel mensen ook een tijd van honger, armoede en _____. In Amsterdam woonden natuurlijk ook veel arme mensen. En in de oorlog met Spanje _____ veel mensen. De mensen die op de schepen van de VOC naar Azië werkten, werden vaak ziek en gingen dood. De reis kon wel 12 maanden duren, en het eten was ongezond en het drinkwater vies.

Maar in Afrika, Azië en Zuid-Amerika vielen de meeste slachtoffers. De VOC mocht voor Nederland oorlog _____, en deed dat ook vaak. Zo veroverden de Nederlanders koloniën in Azië en Zuid-Amerika.

Jan Pieterszoon Coen werkte voor de VOC in Azië, en _____ bijvoorbeeld op de Banda-eilanden in Indonesië bijna alle 15.000 mensen die daar woonden. Dat deed hij omdat de Banda-eilanden de enige plaats op de wereld waren waar nootmuskaat werd verbouwd. Met nootmuskaat kon je dus veel geld verdienen. Maar de Bandanezen verkochten de nootmuskaat ook aan Engeland en Portugal. Dus _____ Coen ze te vermoorden.

Ook met mensenhandel verdienden de Nederlanders veel geld. In Afrika kochten de Nederlanders slaven, en brachten ze op schepen naar de _____ in bijvoorbeeld Brazilië en Suriname. Daar werden de slaven verkocht en moesten ze heel hard werken voor de producten waar de handelaren zo rijk mee werden. In totaal werden meer dan 550.000 mensen uit Afrika als slaven naar Noord- en Zuid Amerika gebracht.